

Ferdamann i Holbergs fotefar?

Om forbindelsen Holberg–Vinje i norsk litteraturforskning

Inga Henriette Undheim

Kvelden drog inn paa, og Lufti tok til at tykna, so Fjøllpiggarne stodo med blaagraae Hættur paa Hovudet, som Soli af og til skein ikring og fargade Fjøll og Flott med sin himilske Eld. Eg sette meg paa ein Stein og skaut Pusten, turkande Sveitten af Panna mi.

No seer eg atter slike Fjøll og Dalar,
som deim eg i min fyrste Ungdom saag
(Vinje 1973 s. 64)

Slik innleder og åpner Aasmund Olavsson Vinje det som skulle bli et av hans mest leste og siterte dikt, «Ved Rundarne», fra *Ferdaminni fraa Sumaren 1860* (1861). I dag er versene allemannseie; som nordmann behøver en verken ha vært i Rondane, eller ha en oppvekst i fjellheimen å se tilbake på for å kjenne Vinjes lengsel

etter ungdommens «Fjöll og Dalar» på kroppen. Fjernere står derimot Ludvig Holbergs kjølig distanserte beskrivelse av Norge, som et land «over alt ujevnt, steenigt og af haarde klipper og bierge, item moradser og udørkener og store vitløftige field» (Holberg 1729 s. 36). Her er ikke mye nostalgi, ei heller rom for erindring eller kontemplasjon. Med utgangspunkt i disse høyst ulikt tilbakeskuende beskrivelsene av norsk natur, aksentueres snarere brytningene mellom opplysningsmannen Holberg og nasjonalromantikeren Vinje, og herunder: to perioder i norsk litteraturhistorie. Ikke desto mindre trekkes ofte en linje fra nettopp Holberg til Vinje, i så vel litteraturhistorieskrivning som i litteraturen om Vinje. Men hvor oppstod denne forbindelsen? Når og hvor befestes den? Hvilke implikasjoner har sammenstillingen av de to forfatterne, og kan den egentlig begrunnes i det de selv skrev?

I dag er forbindelsen mellom Holberg og Vinje nærmest som en etablert topos å regne i både populære og vitenskapelige arbeid: I anledning 200-årsjubileet for Vinjes fødsel i 2018, ble den for eksempel hyppig gjengitt i media.¹ Den samme linjen innleder også Ottar Grepstads oversikt over Vinje-forskningen i den nylig utgitte Vinje-bibliografien. Her minnes Grepstad hvordan dikteren, essayisten og litteraturforskeren Georg Johannesen en ettermiddag i 1979 avsluttet en forelesning om essayet ved å konstatere at «for Vinje var Holberg allgild» (Grepstad 2018 s. 244). Dette er imidlertid verken Grepstads eller Johannesens ord: Vinje beskrev selv Holberg som «allgild».² At Holberg var blant Vinjes største litterære forbilder, er noe de fleste Vinje-lesere vet. Derfor overrasket det meg at det eneste oppslaget om Holberg og Vinje i Grepstads oversikt over Vinje-litteraturen, er en kronikk fra *Verdens Gang*, signert Olav Midttun i anledning 200-årsmarkeringen for Holbergs død 27. januar 1954 (Midttun 1954). I Vinje-litteraturen er linjen fra

Holberg til Vinje ellers lite diskutert og problematisert – ja, jeg vil snarere påstå at resepsjonen for en stor del bare viderefører linjen Vinje *selv* tegner opp. Min hensikt er følgelig å undersøke hvem (og kanskje også hvor rimelig) «Vinjes Holberg» er. Jeg vil videre vise hvordan linjen fra Holberg til Vinje har inngått i et ideologisk nasjonalt prosjekt i norsk litteraturhistorieskriving. I lys av den senere tids fornyede interesse for, og forskning på både Holbergs og Vinjes forfatterskap, vil jeg til slutt vurdere hvorvidt denne forbindelsen flere steder også kan sies å bære preg av å være en konstruksjon.

Vinjes Holberg

Linjen fra Holberg til Vinje var i utgangspunktet Vinjes egen konstruksjon: Det er ingen tall på hvor mange Holberg-referanser, allusjoner og sitat som finnes i forfatterskapet – især i den kåserende journalistikken, men også i hans mer inderlige lyrikk.³ Selv i den eldste bevarte teksten fra Vinjes hånd, et brev til ungdomsvennen Aanund Gøytil, datert 9. mai 1843, refereres det til Holbergs komedie *Den Stundesløse* med lekende letthet. Og ikke nok med det: Vinje beskriver også livet som seminarist i Asker på en måte som tydelig alluderer til Holbergs friske fremstilling av samtidens lærdoms- og disputasvesen. «[J]eg og de øvrige Bogorme», forteller Vinje,

skrive Stile, gjøre Catechisationer, sokratisere på kryds og tvers [...] ved Udenadslæsning sprænger [vi] vor Hukommelse, om den var stærk som en Oxenakke, [vi] disputerer om *pro* og *contra* og slaaes som vældige *Samsoner* med politiske Asenkjæfter, – [og] med en dampende Tobakspibe i Munden og Bogen i Haanden [flagre vi] Morgen og Aften om Seminarbygningen som Skinvænge, – (Vinje 1969 s. 15–16)

Dette korte utdraget gir gjenklang på tvers av Holbergs skjønnlitterære forfatterskap, fra eposparodien *Peder Paars* (1719–1720) og skjemtediktet «Democritus og Heraclitus» (1721), til komediene *Erasmus Montanus* (1731) og *Den Stundesløse* (1731), samt den satiriske romanen *Niels Klim* (1741) – for ikke å snakke om fremstillingen av den kontinentale studietilværelsen i Holbergs selvbiografiske *Levnedsbreve* (1728–1743). Denne førstehånds kjennskapen til Holberg hadde Vinje etter eget sigende med seg fra oppveksten på Plassen i Vinje: I selvbiografien fra 1862 forteller han at «det meste av Holberg» stod i den sparsommelig utstyrte bokhylla i barndomshjemmet, og at han flere ganger hadde lest disse bøkene fra perm til perm (Vinje 2018 s. 425). Denne opplysningen gjentas ofte i Vinje-litteraturen – både i biografier, litteraturhistorie og forskning.⁴ Et annet moment fra selvbiografien som ofte gjentas, er bildet Vinje tegner av seg selv, med skreppa på ryggen, på vei til sin første lærerjobb i Mandal: «[I]det jeg passerede Christianssand», skriver Vinje,

mindedes jeg hvad Skole-gutterne havde sagt til Holberg her, da de så ham paa Gaden. 'Se, der gaar den lærde Karl, som kan Hebraisk, Græsk, Latin, Fransk, Tysk og Engelsk, og er klogere end alle andre.' Jeg syntes at se Gadehjørnet og Holberg og Smaagutterne, og jeg behøver ikke at sige, hvad jeg tænkte med Taarer i Øinene. (Vinje 2018 s. 426–427)⁵

Episoden Vinje her referer til, er hentet fra *Første Levnedsbrev* (1728), hvor Holberg lattermildt snarere enn gråtkvalt minnes tiden som huslærer i Kristiansand (1705–1706), hvor han i kraft av temmelig tilfeldig lesning og overflatisk språkkunnskap raskt vant uforholdsmessig høy status blant lokalbefolkningen:

Da jeg havde været nogle uger i Kristiansand fik jeg logi hos en præst, jeg var i familie med, og i hvis hus jeg tilbragte hele vinteren. I løbet af den tid underviste jeg min vært i engelsk for begyndere, for ikke helt at leve på nas. Det overfladiske kendskab, jeg havde til en tre-fire sprog, skaffede mig stor anseelse blandt folk i Kristiansand. Jeg mindes, at jeg engang på en spadseretur i byen hørte to unge mænd, der fulgte lige i hælene på mig, bryde ud i denne lovtale: 'Det er ham professoren! Han kan så mange sprog. Han er stiv både i fransk, italiensk, polsk, moskovitisk og tyrkisk.' Jo, på den konto var jeg lige så berømt i Kristiansand som kong Mithridates af Pontus i sin tid var i Lilleasien. (Holberg 2018 s. 23)

At Holbergs biografi stod klart for Vinje, viser seg også i et annet av hans til dels selvbiografiske verker, nemlig *Ferdaminni frå Sumaren 1860* (1861), hvor reisen til og fra Karl XV's kroning i Trondheim skildres.⁶ På vei hjem fra Trondheim gjør Vinje et stopp i Fron i Gudbrandsdalen – noe også Holberg i sin tid hadde gjort, og gjengitt i *Første Levnedsbrev* (Holberg 1728 s. 5ff). Men der Holberg i sitt levnetsbrev ironiserende minnes barndommens rampestreker og innlandets folketro, fylles Vinje atter med patos:

Paa Prestegaarden i Fron saag eg Tufti etter den Bygningen som Holberg var i, daa han ein liten Gut var her hjaa Presten [Otto] Muunthe. Han laag der i eit kaldt Rum og fraus den vesle Krypen, sagde Folk. Det eine vekser til det andre med slike Menn, so dei verda eit Dikt (Mythe) ja endaa Gudar. Eg tok af meg Hatten, som naar eg kjem inn i Kyrkja, daa eg saag Tufti etter Huset han hadde livt i.

So var du her, so kom du hit
 du Mannen med det norske Vit!
 (Vinje 1973 s. 248)

Vinjes kobling av Holberg til det «norske» uttrykkes flere steder i *Ferdaminni*, så vel som i det øvrige forfatterskapet.⁷ Mest kjent er kanskje koblingen i stykket «Hovudstadsfolk», hvor det såkalte dobbeltsynet, altså evnen til «med eit Augnekast [å sjaa] liksom Retta og Vrang paa Livsens Vev, soleids at me lettare kunna liksom graata med det eine Augat og læ med det andre», ikke bare knyttes til Holberg (og Wessel), men også til det norske: «Det er likeins denne Dubbelsyn, som gjenger igjenom Holbergs og Wessels beste Skriftir, og som gjera desse tvo Menn so norske» (Vinje 1973 s. 156). Som atskillige i Vinje-litteraturen før meg har påpekt, er dette dobbeltsynet – eller «tvisynet», som det oftere kalles – imidlertid ikke først og fremst nordmannens, men Vinjes eget fremste varemerke.⁸ Vinjes gjennomgripende tvisyn legges for eksempel ikke bare til grunn for Sigmund Skards såkalte «Vinje-gåte» i avhandlingsarbeidet *A. O. Vinje og antikken* (1938) – altså spørsmålet om hvorvidt Vinjes karakter eller person, på grunnlag av forfatterskapet, egentlig lar seg oppsummere i en helhet (Skard 1938).⁹ Det samme tvisynet ligger også til grunn for Jon Haarbergs «svar» på Skards spørsmål, i og med avhandlingen *Vinje på vrangen* (1985), hvor Vinjes «vrangside», slik den kommer til uttrykk i det han skrev, tilkjennes egenverdi utover det rent psykologiske – som en evne til å se det komiske i noe alvorlig (Jf. Haarberg 1985 s. 112–123). Hva Skard og Haarberg i mindre grad kommenterer, er derimot hvordan koblingen forfatteren Vinje gjør fra tvisynet, via Holberg (men også Wessel) og det «norske», til seg selv, skriver seg inn i en mer omfattende autoral selvframstilling, eller iscenesettelse.

Gestaltning av en forfatter-persona?

Som nevnt har en i Vinje-litteraturen hatt en tilbøyelighet til å spørre hvem Vinje *egentlig* var? Vel så interessant vil det imidlertid være å spørre: Hvem *ville* Vinje *være*? Det sies ofte at Vinje led av en form for storhetstanker, noe biograf Olav Vesaas langt på vei bekrefter: «Vinje tenkte stort om seg sjølv og kva han skulle utrette i verda. Han hadde alltid ått eit sterkt ønske om å bli godteken, bli lagt merke til, få omtale» (Vesaas 2018 s. 306).¹⁰ Nå fikk aldri Vinje oppleve anerkjennelsen ettertiden skulle tilskrive ham. Og dét var nok ikke bare enkelt: «Eit så stort sjølvbilete måtte bli knust i gapet mellom ambisjonane og vilkåra for å realisere dei store tankane» (Vesaas 2018 s. 306–307). Selv mener jeg Vinjes Holberg kan leses inn i denne konteksten – og at det finnes en form for selvrefleksiv trøst i Vinjes Holberg-portrett.

For det første er det påfallende hvordan Vinje nærmest speiler seg i forbildet sitt i den ovenfor refererte «Holberg-episoden», i selvbiografien fra 1862. Ikke bare tegner de begge bilder av seg selv i midlertidige stillinger som lærere på Sørlandet; Vinje opplyser også straks om at han, nærmest etter oppskrift fra Holberg, benyttet årene i Mandal på å lese seg opp og lære seg språkene Holberg behersket, nemlig tysk, fransk og latin. I 1862 stod «dølen» Vinje dessuten på terskelen til Europa, slik Holberg også gjorde da han tjente som huslærer i Kristiansand, og jeg tror ikke det vil være å ta for hardt i å anta at Vinje øynet sitt store gjennombrudd i kjølvannet av denne Europa-reisen (jf. Vesaas 2018 s. 280ff). Det ville heller ikke være en dag for tidlig: I 1862 var han blitt «ein aldrande mann» på 44 år. Det er dermed nærliggende å lese et håp i forestillingen om at også Holberg en gang hadde tjent som huslærer på Sørlandet, og at de nå begge kunne se tilbake på dette i sine respektive «levnetsbrev». ¹¹ Tilsvarende kan også episoden fra Fron i *Ferdaminni* trekkes frem

og belyses: «[D]en vesle Krypen» folk snakket om, skulle til slutt vokse til mytiske dimensjoner – til ei «stjerne av første rang».¹² Som bladmann er Vinje mer eksplisitt, for eksempel når han, via Joseph Addison, sammenligner seg og sin situasjon med Holbergs, etter at lesere i «småbyen» Christiania har følt seg utlevert av «spektatoren» *Dølen*:

Engelskmannen Addison skreiv [for] 150 Aar sidan sin Spectator eller Tilskuar, og den stend enno som eit Mønster paa Skjemt med Folks Daarskap utan Navns Nevning. Vi sjaa at Holberg i mangt tok Addison til Mønster, men daa det Danske Samfund var mindre end det Engelske, so trudde den og den at kjenna seg atter i slike Skildringar [...] Og Holberg, stakkar, gjekk, som vi vita, tidt liksom paa Livet for alle dei Narr, som trudde seg meinte paa. Eg kjem her med dette [...] fordi eg er komen efter, at ein og annan [no] har funnet seg støyt over mi Skildring» (Vinje 1971 s. 176)

Et annet opplagt tilfelle av litterær selvframstilling i kraft av Holberg, finner vi i Vinjes ufullførte *Staaale*-dikt (1868–1869) – nærmere bestemt i avsnittet «Staaale lærande», hvor den påfallende Vinje-aktige Staaale reiser ut i verden, ja endog ut i krigen med *Holberg* som proviant! (jf. Vinje 1921 s. 342) Vel så interessant i denne sammenheng, er likevel diktet Vinje skrev i anledning «Holberg-året» 1854.

I anledning hundreårsmarkeringen for Holbergs død 27. januar 1854 lot Vinje fremføre og trykke leilighetsdiktet «Hundra-Aars Moti ette'n Holberg» i *Christiania-Posten*. Dette diktet består av elleve strofer à fire vers, og åpner som et klassisk leilighetsdikt – med en panegyrisk hyllest til «jubilanten», som hundre år etter sin død feires som så enestående, høyaktuell og tilstedeværende i den allmenne bevisstheten at han umulig kan glemmes:

Si' Holberg døyd', er mange Aar,
det Hundrai sko vera,
og endaa, som'n livd' igjaar,
me Minni om'n bera.

Tru nok'sin Noken undras kan,
om me den Mannen minnas!
Den Holberg var so gjæv' ein Mann,
at Makjen snaut kan finnas.¹³

Holberg minnes dernest for sin bestandighet og ufravikelige tålmodighet i møte med vrange, motvillige og døve ører – erfaringer Vinje, som vi har sett, kunne kjenne seg igjen i:

Mot Vrong og Vrækkje var'n ram
og Mannen som dei døyvde.
Han inkji for som Elden fram:
han saadd' og Housten løyvde.

Det er ikke helt klart hvem «Mannen» og «dei» i denne strofen er. Derimot er det i dette bildet mulig å lese en form for romantisk forestilling om det misforståtte geniet, som utstøtes fra samfunnet. Istedenfor å svare med ild, altså voldsomt og destruktivt, sår og høster han i tråd med naturens gang.

I fjerde til sjette strofe minnes Holberg videre for alt det store han «høstet», for slik å vie, eller «løyve okkon» – altså «meg og deg» – nemlig bøker fylt av uslitelig «Mannevit» og «Laatte». I den anledning løfter Vinje også pekefingeren, som for å oppfordre leserne om å «tænkje 'kon omkring» hvor viktig det var at Holberg i sin tid faktisk fikk frie tøyler til å skrive det han skrev.

Han løyvde [viet; ga oss] mange Bøker han,
 som anna gjer hen [enn å] fylle.
 Det var vel Bøker det, som fann
 sen Veg til Bondens Hylle!

Som Byrse, Vamss og Kaarebla
 dei Bøkan' fylgje Garen.
 «Du Holberg,», seie Mannen gla'
 «ja, du var rette Karen»

Måten diktets lyriske subjekt her, i femte og sjette strofe, posisjonerer seg i et kollektiv av norske bønder på, understrekes dels gjennom eksplisitte referanser til bondens hjemlige miljø – særlig illustrert gjennom «Hylle» og «Gar», som utover «Byrse, Vamss og Kaarebla» altså rommer Holbergs verk. Men den sterkeste identifikasjonsmarkøren finnes likevel i målformen diktet føres i, nemlig Vinjes hjemlige telemål.

Det er påfallende at Vinje bruker sin egen dialekt i diktet til Holberg – fire år før han med *Dølen* for alvor meldte overgang til Aasens (og «folkets») landsmål. Diktet er dessuten signert «*Ein Døle*». Slik jeg ser det, kan telemålet, utover en nasjonal identitetsmarkør også leses som mer personlig, på samme måte som «Dølen», etter Vinjes egen instruks, ofte leses som hans alter ego (eller pseudonym).¹⁴ Ser en etter, peker også andre element i diktet mot Vinje selv: Det er for eksempel nærliggende å lese «Bondens Hylle» som bokhylla hjemme på Plassen. Ja, for som vi husker, fantes «det meste av Holberg» i Vinjes barndomshjem. Dette var imidlertid ikke så vanlig blant bønder på begynnelsen av 1800-tallet, og i alle fall ikke blant husmenn i Øvre Telemark (jf. Fet 1995 s. 114–131). I den anledning har mange med Francis Bull påpekt lykketreffet i at Vinje alt som unggutt hadde tilgang til Holberg – og ikke sjeldent tilskrives

Vinjes far, Olav Aasmundsson æren for dette. Tross enkle kår, forstod nemlig husmannen Olav å verdsette kulturell kapital, noe han blant annet tilkjennega ved å kjøpe bøker, prioritere avisabonnement og oppfordre barna til lesing og skriving.¹⁵ Det er dermed ikke utenkelig at det nettopp er denne kapitalen, eller «Skiftet», Vinje adresserer i Holberg-diktets niende strofe, hvor et av Vinjes yndlingsmotiv, «vene Jentur», bringes på bane:

Din Unge sille [skulle] Klokskap faa,
og vene Jentur giftas.
Fer detti ne fraa Hemle sjaa
har Medel sille skiftas.

Som flere vil kjenne til, var Holberg evig ungkar – og åpen om dette. I sine *Moralske Tanker* (1744) erkjenner han for eksempel tilbakeskuende at han etterlot seg bøker istedenfor barn (jf. Holberg 1744 s. 244). I diktets nest siste strofe kommenteres også denne ensomme skjebnen:

Som Baan og Ung hon liti fikk,
og derfer gjeva ville.
I Livi eisemal [ensom] 'n gjekk,
det Andre inkji sille.

Det er vanskelig ikke å lese Vinje inn i også denne strofen. I likhet med Holberg, kom Vinje fra enkle kår, og begge representerte de noe provinsielt: I Holbergs tilfelle ble Norge representert i Danmark, og i Vinjes tilfelle ble den norske landsbygda representert i hovedstaden Oslo. Vinje har nok også kunnet kjenne seg igjen i einstøingen Holberg, om ikke også i en form for felles utenforskap. Her taler tittelen på Holbergs foreløpig siste biografi, *Den store ensomme*, sitt tydelige språk: «Kanskje var han

dømt fra naturens side til å bli ensom», skriver biograf Lars Roar Lnagslet, «men i dypere forstand var det en selvvalgt ensomhet. Det han gav avkall på fristet ham ikke [...] I andres øyne ble han den store ensomme. Få kjente ham, få torde nærme seg ham, men beundringen for ham vokste og ble enorm» (Langslet 2001 s. 452).¹⁶ Om Vinje som «tvisynt døl» i hovedstaden slet med å hevde seg sosialt, var det nok ikke like selvvalgt som det angivelig var for Holberg: «For Vinje stod det som en ren ulykke, en livsvarig uavrystelig forbandelse at maatte eksistere som digter og skribent i Norge. Til sin dødsdag maatte han betrakte sig som en utstøtt og foragtet, en merket og besmittet paria, som var frit slag paa og kunde øves vold mot av nærsagt hvemsomhelst» (Nærup, etter Vesaas 2018 s. 459–460).

Så var det dette med jentene. Vinje var ofte forelsket, for ikke også å si elskovssyk, men slet med å vinne frem blant «kvend-folk», noe forfatterskapet også bærer preg av.¹⁷ Der Holberg lyktes med bøkene og «mannevitet», men forble ungkar, lever Vinje i 1854 fortsatt i håpet – et håp i arven etter Holberg. Med Holberg i skreppa – som «Medel», altså skifte eller kapital – ser «Dølen» Vinje lyst på fremtiden. Holberg-diktet kan slik leses ikke bare tilbakeskuende, som et forfatterportrett av Holberg, men bærer også i seg et selvportrett – et ikke ukjent fenomen vi finner i flere forfatterskap.¹⁸ Skard er for så vidt også inne på dette når han i *Vinje og antikken* skriver at «stiller man ihop dei draga Vinje elska hos Holberg, blir det eit heilsleg lite Vinjeportrett [...] Vinje sjølv kjenner seg att i [Holberg] og han hadde grunn til det» (Skard 1938 s. 79). Denne påstanden drøftes imidlertid ikke videre. Det heller overflatiske, men insisterende forholdet til Vinjes Holberg, og i forlengelse, forbindelsen mellom Vinje og Holberg, er ikke enestående for Skard, men preger snarere den øvrige Vinje-litteraturen, og ikke minst: norsk litteraturhistorieskriving.

Litteraturhistoriens og Vinje-litteraturens sementering av Holberg-forbindelsen

Foreløpig oppsummert har jeg argumentert for at bildet Vinje selv tegner av Holberg, utover beundring, også bærer preg av litterær selvfremstilling og gestaltning av egen forfatter-persona. I Vinje-resepsjonen aksentueres imidlertid linjen tilbake til Holberg med litt andre fortegn, idet den ikke lenger bare viderefører forfatterens personlige karakter, men også skrives inn i et større nasjonalt selvfremstillingsprosjekt, og herunder, kampen om en norsk litterær identitet. Dette viser seg i en rekke norske litteraturhistorier, skrevet fra 1862 til 2017, og da særlig på 1900-tallet. Der Vinjes samtidige, Hans Olav Hansen (1862), i kraft av Vinjes lyrikk hyller Vinje som «ikke alene en af de mest nationale Digtere i den norske Literatur, men den *mest* nationale af dem Allesammen», stiller Lorentz Dietrichson (1869) seg mer spørrende til Vinjes nasjonale representativitet (Hansen 1862 s. 192 min kurs.; jf. Dietrichson 1869 s. 209–210). Holberg nevnes imidlertid verken hos Hansen eller Dietrichson. Fra og med Henrik Jægers personlige Vinje-portrett i *Illustreret norsk Literaturhistorie* (1896), trekkes derimot en norsk nasjonal linje fra Holberg til Vinje gjennom litteraturhistorieskrivingen i det lange 1900-tallet.¹⁹ Som hovedeksempel vil jeg trekke frem Francis Bulls «ny-nasjonalistiske» bidrag til Aschehougs norske litteraturhistorie fra 1928, revidert i 1958, som per dags dato fortsatt ruver som den grundigste litteraturhistorien og referanseverket i norsk litteraturvitenskap (jf. Meldahl 1983 s. 232). Hos Bull utgjør omtalen av Vinje et eget kapittel på hele femti sider, som Hans H. Skei i sin systematiske punktstudie «Aasmund Olavsson Vinje og litteraturhistoria» (1983), fremhever som «på alle måtar det største og mest detaljerte av alle Vinje-portretta i norsk litteraturhistorieskriving» (Skei 1983 s. 332). Dette kapitlet innledes

med et tre siders anslag, hvor nettopp linjen fra Holberg til Vinje aksentueres: «Den som hadde det *mest* mottakelige sinn for så å si *alle* de holbergske åndsverdier, var nok Aasmund Vinje», skriver Bull, og fortsetter med den helt sentrale påstanden om at «[n]oen av *grunndragene* i Vinjes anskuelser og meget av hans forfatterskap er i Holbergs og opplysningstidens ånd» (Bull 1958 s. 125–126). Ja, Bull legger også til at «[n]oen bedre læremester enn Holberg kunne Aasmund Vinje ikke ha funnet seg, om han så hadde søkt gjennom både tider og land» (Bull 1958 s. 127).

Nå kunne man nok ha forklart disse formuleringene i Bulls egen begeistring for Holberg: Da Bull skrev sin litteraturhistorie, hadde han alt utgitt flere arbeid om Holberg, deriblant avhandlingen *Ludvig Holberg som historiker* (1913) og doktorgradsavhandlingen *Fra Holberg til Nordahl Brun. Studier til norsk Aandshistorie* (1916), hvor prosjektet nettopp var å forankre den norske nasjonale litteraturen i en ubrutt linje tilbake til Holberg. Som det heter i avhandlingens, om ikke også Bulls, mest kjente formulering: «Man kunde fristes til at si at selv om en slik forbindelse i [vor litteraturs] historie ikke fandtes, saa maatte vi konstruere den frem» (Bull 1916 s. 3–4). I tillegg var Bull blant initiativtakerne til «Holberg-årbøkene» som utkom fra 1920 til 1925 – altså frem til han tok fatt på arbeidet med litteraturhistorien. Denne interessen hos Bull er et viktig poeng, for til forskjell fra Fredrik Paasche, som skrev tredje bind av samme litteraturhistorie omhandlende første halvdel av 1800-tallet, og i den anledning vektla romantikken og linjer til tysk åndsliv, gikk Bull inn for en norsk litterær identitet (en indre teleologisk «særnasjonal linje») hvor opplysning og klassisisme står sentralt, fortrinnsvis representert gjennom engelske og franske strømninger – med Holberg som krumtapp.²⁰ I Bulls fremstilling reduseres romantikken nærmest til en parentes.²¹

Beslektet med Bulls prosjekt, er også Skards avhandling *Vinje*

og *antikken*, med undertittelen *Studier i norsk åndshistorie*. Her trekkes linjen fra Vinje, via Holberg og 1700-tallets opplysning og klassisisme, like tilbake til den klassisk antikke litteraturen. Til forskjell fra den øvrige Vinje-litteraturen, som ofte forekommer biografisk og anekdotisk, berømmes Skard ofte for grundigheten i dette arbeidet.²² Det vil si: *Alle* er ikke like enige. Mens Jon Haarberg i alle fall synes å anerkjenne Skards vilje til å lese Vinje for hans litteratur, repliserte Bull, som satt i Skards bedømmelseskomité, at det var litt for «lite antikk» i avhandlingen (jf. Haarberg 1985 s. 17; Bull 1938 s. 517). For Skard utgjør Holberg et uvurderlig bindeledd til den klassisistiske, klassiske og antikke litteraturen: «Ingen einskild forfatter får nåme nær so mykje å segja for han [som Holberg]», skriver Skard, for like etter å hevde at den holbergske tradisjonen dannet selve utgangspunktet for Vinjes antikkensyn;

Praktisk tala alt [Vinje] har lese av Holberg, har gjeve glimt av antikken, allusjonar og anekdotar, namn og sitat [...] Holberg har [meir] enn nokon annan lagt den djupare grunnvollen for Vinjes vaksne hellenisme. (Skard 1938 s. 78–81)

Samtidig, skriver Skard, går «[a]lle Vinjes lovsangar til Holberg ut på at han er *norsk*» (ibid.).²³

Skard er, som jeg ovenfor har vært inne på, ikke alene om å fremheve «det norske» som produktivt bindeledd mellom Holberg og Vinje. Dette finner vi også hos Bull, Midtun, Vislie og Vesaas – og sikkert flere. I denne sammenheng løftes alt fra språk og målform, utenforskap, tvisyn og frihetsfølelse, til ønsket om å opplyse allmennheten og den uopplyste bondestand frem som fellesnevnerne for de to forfatterne. Så kan en spørre hva det nasjonale overbygget resepsjonen skriver Vinje og Holberg inn i har å si for fremstillingen av de to i norsk litteraturhistorie – for

ikke også å si den norske litterære bevisstheten. Sagt på en annen måte: Hvilken tilbakevirkende kraft har Vinjes Holberg-bilde hatt, litteraturhistorisk sett?

På den ene siden synes den ikke å ha vært særlig stor: Det er for eksempel påfallende at Skei, utover omtalen av Bulls Vinje-kapittel, ikke kommenterer forbindelsen i sin litteraturhistoriske punktstudie. Samtidig anerkjenner Skei nettopp Bulls bidrag som «eit forskningsbidrag» på høyde med Vinje-litteraturens øvrige grunnforskning (Skei 1983 s. 345). Og som ovenfor påpekt, understreker Bull hvordan nettopp «*grunndragene* i Vinjes anskuelser og meget av hans forfatterskap er i Holbergs og opplysningstidens ånd». Når Vinje tegner seg selv i Holbergs bilde, kan det i utgangspunktet leses som uttrykk for forfatterens personlige ambisjonsnivå. I ettertid har imidlertid resepsjonen, med Bull i spissen, tatt linjen til inntekt for forestillingen om en *nasjonal* kontinuitet i litteraturhistorien. Vinje bekrefter lik som at Holberg (som Wessel) dypest sett var norsk, slik det ofte hevdes i norske (til forskjell fra danske) litteraturhistorieverk (jf. Undheim 2019 s. 55–59). En slik fremstilling virker imidlertid reduksjonistisk på både Holberg og Vinje. Og misforstå meg rett: I dag har Vinje like stor, om ikke også større status i Norge enn Holberg. Sagt på en annen måte vekker navnet Vinje langt flere (og langt sterkere) nasjonale følelser blant nordmenn flest enn navnet Holberg gjør. Denne statusen kan vi først og fremst takke landsmålsbevegelsen, med blant andre Vislie, Midttun og Skard i spissen, for. Samtidig er det noe begrensende ved det nasjonale stemplet Vinje har fått. Toril Moi illustrerte dette treffende, da hun under et foredrag på Nasjonalbiblioteket i 2016 – riktignok med glimt i øyet – avslørte at hun inntil hun faktisk satte seg ned med Vinjes forfatterskap, hadde forestilt seg Vinje som «en slags norskdomsfanatiker, en nasjonalromantiker som vandret rundt i fjellheimen og deklamerte dikt om Dovre»

(Moi 2016 s. 11). Over Vinje-navnet, kåserer Moi videre, hang det liksom «en eim av rosemaling, folkedans, bunader, husflid og gamle telemarksdialekter» (ibid.; jf. Farsethås 2008 s. 106). Dette svarer dårlig til Skards klassiske Holberg-linje – og, som Moi også poengterer, svarte det dårlig med det hun selv fant da hun satte seg ned og faktisk *leste* Vinje. For hva var det hun fant? Jo, «en kvass opplysningmann»! (Moi 2016 s. 12; jf. Farsethås 2008 s. 106) Så kan en avslutningsvis spørre hvor mye den kvasse opplysningsmannen Vinje har til felles med Holberg i det han faktisk skrev – det være seg om norske «Fjell og Dalar», norsk historie, eller selve det norske nasjonalikonet: bonden.

No ser eg atter slike ... moradser, udørkner og store vidløftige fælde?

Som poengtert innledningsvis, møtes Holberg og Vinje i liten grad i sine respektive skildringer av «Norges Fjelde» – eller hva vi i dag ville kalle erkenorsk friluftsliv. Holbergs forfatterskap rommer riktignok mangt, men vi møter aldri baronen liggende

paa den mjuke Mosen og sjaa Sveitedroparne paa Panna ned
paa Botnen af [dette] Staalvatnet, og taka Gløyp etter Gløyp,
og so rulla seg paa [denne] Silkemosen [utbrytande] ah, denne
Vellyst er ikki forteljande, for det er mest liksom til at daana
af. (Vinje 1973 s. 65)

Det er imidlertid denne lyriske og fjellvante Vinje litteraturlesende nordmenn i dag kjenner. Og ikke uten grunn: Like fra sin samtid har norske litteraturhistorikere først og fremst lagt lyrikeren Vinje til grunn for det allmenne bildet av ham: «Mangelen på interesse for essayisten og journalisten Vinje er mesta total»,

skriver Skei: «I litteraturhistorie etter litteraturhistorie vandrar Vinje til fjells med fjøllstaven sin og legg nytt land til bokheimen vår, han gråt over det fagre og minnest sin ungdom» (Skei 1983 s. 345). Skei setter derfra bildet av nasjonalromantikeren Vinje i sammenheng med det snevre litteraturbegrepet som har rådd grunnen – og jeg skal ikke motsi ham. I et slikt lys er det likevel merkelig at Holberg–Vinje-forbindelsen har vunnet såpass tereng, og ikke minst, at den har blitt stående så uimotsagt. Bildet av Vinje som nasjonalromantisk lyriker passer rett og slett ikke med den klassisistiske dramatiker Holberg.

Essayisten, kritikeren og opplysningsmannen Vinje har derimot mer til felles med forbildet, slik både Georg Johannesen og Kjell Heggelund har påpekt. Går en de mindre leste og siterte delene av Holbergs og Vinjes forfatterskap nærmere etter i sømmene, er det dessuten grunnlag for å trekke linjer – ikke bare hva sjanger, stil og syn på opplysning angår, men også i behandling av motiv som tradisjonelt har vært knyttet til norskhet og nasjonsbygging. Ett slikt eksempel er Holbergs og Vinjes forhold til historien som nasjonalt anegalleri.

I dansk, svensk og norsk historieskrivning har det vært lange tradisjoner for tilbakeskuende å løfte den norrøne sagatiden frem som en nasjonal gullalder. Holberg og Vinje stiller seg imidlertid begge skeptiske til forherligelsen av den barske nordiske krigshistorien, den eldre så vel som den nyere, herunder også til den stadige rivaliseringen og polariseringen naborikene imellom. Under ferden mot Karl XV's kroning i Trondheim, erfarer Vinje snarere hvor lite som egentlig skiller norsk og svensk kultur i den svenske jonsok-natta:

Der varidt dansat og drukkit heile Notti [...] og eg maa segja det, at eg fann Folkemugen og Dansalyden so fin og folkelig og hjartevarm, og so lik os i Tale og Aatferd, at eg der under den

sama ljosa Midnottshimlen, med dei kjende norske Feletonar for Øyro mine og i all den godslege og læande Folkemengd ikring, maatte finna det eit sannt Brødradraap, naar me og dei førde Krig. Eg kjende på meg, at det var umogelegt, at slikt Vanvit oftare kunde koma paa desse Skyldfolk, som hava sama Tungemaal, og sama Strid mot den lange Vetren for at faa Levemaaten, og sama fagre Sumars-Land. (Vinje 1973 s. 17–18)

Vinjes inderlige understreking av brødreskapet nordmenn og svensker imellom, altså at «[d]et er same folket vi og dei svenske», begrenses ikke til feleslåtter og folkedans, men løftes snart også over i historiske refleksjoner. Når Vinje siden trekker seg unna dansen på de gamle stridsvollene, snubler han nemlig over krigerkongen Karl XIIIs kilde. Dette vekker harme:

Der hadde han, den Villstyringen, legit og ført sine Smaagutar mot Noreg, og ikki havt Auga og Hjarta for all den Armødsdomen han med alt dette førde paa sitt trugne Folk [...] Lesaren vil af dette kunna sjaa, at eg ikki sat med nokon rørande Vyrnad inn-med Carl den Tolvtes Kjella. (Vinje 1973 s. 18–19)

Varmere blir heller ikke Vinje om hjertet under den videre ferden gjennom Värmland, i de gamle norske kongenes fotefar. Tvert imot blir han «rædd den gamle Villmannstid», og ikke minst, ettertidens tankeløse feiring av den:

Folk segja endaa, al den Strid
var likso god, som han var sterk,
og reisa Styttur denne Tid
for Menn av slikt eit Villmanns-Verk!
(Vinje 1973 s. 32)

I likhet med Vinje, er også Holberg påfallende lunken til fortidens stridbare konger. I sine dansk-norske rikshistorier, like fra debutverket *Introduction til de fornemste Europæiske Rigers Historier* (1711) til hovedverket *Dannemarks Riges Historie* (1732–1735), lar han snarere en moralsk fordømmelse skinne gjennom ved nærmest å la middelalderkongene avløse hverandre i en strøm av meningsløse ihjelslaktninger (jf. Undheim 2019 s. 162–166). Hva den evinnelige dansk-svenske krigshistorien angår, er bildet derimot mer komplekst: Der de nordiske rikshistoriene i *Introduction* bærer preg av krigspropaganda forfattet under den store nordiske krig (1700–1721), er *Dannemarks Riges Historie* skrevet i fredstid, og preget av en politikk hvor stabilitet rikene imellom var et mål. I hvilken grad (den modne) Holbergs egne holdninger kan sies å gjenspeiles i den mer nyanserte og tilsynelatende upartiske danmarkshistorien, er vanskelig å si. Samtidig preges forfatterskapet for øvrig av en for tiden sterkt krigskritisk tendens. Ja det er nesten så en hører ekko fra Holbergs *Ulysses von Ithacia* (1725) i Vinjes elegiske jonsok-sukk: «Det er Synd, at vi skulde føre Krig med det Folck, som ligner os saa meget i alting» (Holberg 1725 s. G4v).

Herfra er det naturlig avslutningsvis å vende blikket mot det fremste emblemet for det norske folk: den norske bonde. For det er usedvanlig mange bønder i Holbergs forfatterskap. Vi finner dem i alle former og skikkelser, på tvers av sjangrer, i både skjønnlitteratur, historieverk og essayistikk. Og selv om mange av disse bøndene fremstår narraktige, slik tittelpersonene i *Jeppe paa Bierget* (1723) og *Den pandtsatte Bonde-Dreng* (1731) gjør, er det likevel ingen tvil om at Holberg anerkjente bondens funksjon og verdi i samfunnet. Dette blir særlig tydelig i *Dannemarks og Norges Beskrivelse* (1729), hvor Holberg i en lengre passasje redegjør for bøndenes ulike historie, stand og status i tvillingriket. Der «odelsbonde» i Norge nærmest har vært å

regne som et adelsmerke, har danske bønder vært dårlig stilt. Herfra beklager Holberg hvordan et ikke ubetydelig antall danske bønder fra 1400-tallet like frem til 1702 nærmest har levd som slaver under det såkalte vornedskapet, mens selv norske feste-bønder har levd som frie (jf. Holberg 1729 s. 297ff). Med et slikt perspektiv, er det ikke til å undres over at Bull med flere har satt Holbergs bønder, bondekomediene medregnet, i sammenheng med ettertidens feiring av det norske nasjonalikonet. Hvordan er det så med Vinje?

I likhet med Holberg, løfter også Vinje frem den norske bondens, til sammenligning med *svenske* bonders, status som frie: «[M]e hava liksom meir fengit raadt os sjølve og ikki vorit so bøygde under et Hardstyre», skriver han i *Ferdaminni* (Vinje 1973 s. 16). Men, legger Vinje straks til: «All denne gamle Stortaling um vaare Odelsbønders Fridomshug og Sjølvstøda gjever eg ikki mange Pengar for [...] at tala um ein riksstellande Tanke hja den store Armodsmengd og dei smaa Bruksmenn er etter mi Røynsla berre ei Tale af halvgalne Dikttrar og riksstellande Daarar» (ibid.).²⁴ Vinje er med andre ord ikke like nasjonalromantisk innstilt når det kommer til bøndene – og ikke uten grunn. For, som han poengterer: «Fridomen gagnar litit i Armodsdomen» (Vinje 1973 s. 6). Og Vinje vet hva han snakker om. Utover oppveksten blant husmenn i øvre Telemark, vitner nemlig forfatterskapet om atskillig flere bønder på møddingen enn på solbakken. En og annen «gjæv» bonde finnes riktignok, men langt de fleste scenene og karakterene Vinje skildrer fra den norske utmarka fremstår nærmest holbergske i sin komikk – som den uopplyste landmannen Per, den stundesløse bonden Lars, eller bonden Hans, som istedenfor gårdsdrift har forlest seg på religiøs litteratur:

Der fannst knapt ei Veite i den kaldsure Jord, og det var so det urde og krudde af Skjer i hver einaste Aakerleppen, og paa den

steinutte Eng var der mest berre sjølvsaatt Gras som i gamle Dagar. Alt laag i Nukken, baadi Aaker og Eng, for Jordi var arm og vatnsjuk [...] Hans derimot las i Trudomsbøker og lét den sure Myr graata si Dogg so kald, at ho frøyste burt Voksteren ikring seg. Naar han so sat med si svarte slitne Trudomsbok i desse sine drjupande og fallelærduge, sundersigande Hus med froset Mjøl og rotnat Høy ikring seg, daa saag han liksom fyrst i Sanning dette Jordelivs Armodsdømme og vardt best kveikt upp i Huguen sin til at syngja: «Far Verdi, Farvel!» (Vinje 1973 s. 10–12)

Fra denne armoden er det ikke langt til Holbergs Norge, som «over alt ujevnt, steenigt og af haarde klipper og bierge, item moradser og udørkener og store vitløftige fælde» (Holberg 1729 s. 36). Og når sant skal sies, møter og refererer Vinje også det praktiske synet på den norske fjellheimen i *Ferdaminni*: «[H]u, her er fælt stygt og audt her», utbryter for eksempel Malene frå Folldalen med blikket vendt mot «slik Styggedom» som Rondane og Snøhetta (Vinje 1973 s. 91). Eller som ei kone på Stavsbuøy angivelig skal ha konfrontert Vinje: «Du segjer, at Runden er fager, du [...] nei, stygg er han som den Vonde sjølv, og naar han kjem heim med sin Snjogufs og Vind Haust og Vetr, so er her mest ikki verande til for Folk men Troll» (Vinje 1973 s. 82). Med sitt eget kontinentale romantiske syn på den ville norske fjellheimen, avskriver imidlertid ikke Vinje fjellbøndene han møter på sin ferd. Nei, han viser snarere forståelse for den rasjonelle innstillingen, idet han villig trekker linjen «ikring hundrad Aar elder [meir] tilbake i Tidi» – altså til Holbergs tid:

Liksom Bonden tenker no, tok ogso Kunstsmaken det ikring tvo hundrad Aar sidan [...] Bonden finner fagert det, som endefram er det; men gagnlegt maa det ogso vera: der maa liksom

vera Mat i det attaat, for ellers er det stygt i hans Auge. Og derfor er det greidt, at Runden er stygg, for der vekser knapt eit grønt Straa. Han kann vel vera bisneleg at sjaa paa for ei Gongs Skuld; men som dagleg Granne er han ingen god Mann. (Vinje 1973 s. 84)

Forbindelsen fra Holberg til Vinje var i utgangspunktet Vinjes egen konstruksjon. I ettertid har litteraturhistorikere og litteraturforskere tatt den til inntekt for en større nasjonal kontinuitet. Det er utvilsomt grunnlag i forfatterskapene for å sette Vinje og Holberg i sammenheng. Samtidig innebærer forbindelsen en fare for å forenkle og villedde sammenhengen. De litteraturhistoriske sjablongene av klassisisten Holberg og nasjonalromantikeren Vinje lar seg for eksempel ikke umiddelbart sette i direkte sammenheng. På grunnlag av disse risikerer en å lese Vinje som mer nasjonalromantisk enn han virkelig var, og, ikke minst, for å forestille seg Holberg som mer nasjonalt foregripende enn forfatterskapet – og tiden – gir grunnlag for. For mens ettertiden i slik en grad har lest nasjonal stolthet og medfølelse inn i Holbergs bønder at selv «Bjerget» har blitt et epitete for Norge, forholdt Vinje seg, når det kom til stykket, like nøkternt rasjonell som lyrisk oppstemt til ungdommens «Fjell og Dalar».

Noter

- 1 «Det går ei linje frå Holberg via Vinje til Skjervheim og Jon Hellesnes», hevdet for eksempel Gunnar Skirbekk i et intervju med nettavisa framtida.no (Langåker 2018). Se også Akselberg 2018 og Haarberg, etter Dale 2018.
- 2 «[Holberg] var *allgild*. Det var Sagen», skrev Vinje i en anmeldelse av Ivar Aasens *Ervingen*, for like etter å bekrefte at det kun var Holberg og Aasen han virkelig beundret: «Jeg ved Ingen at sammenligne Ivar Aasen med, undtagen med Holberg, og jeg frygter ikke for at være bespottelig. Det er det samme Allgilde (denne «vidunderlige Objektivitet») hos dem begge, denne evige Sandhed, dette Hulspeil, der opfanger Straalerne af Folkeaaendens Sol, og hvori man ligesom med Lysprøveren kan finde alle Lysets syv Farver, som her da blandt andre kunde være, Poesi, Vid, Fornuft, Forstand, Barnslighed, Aabenhed og – Rævekløer» (Vinje 100/1855; jf. Vinje 12/1851).
- 3 I registeret på den nylig digitaliserte utgaven av Vinjes korrespondanser til *Drammens Tidende* står Holberg for eksempel med 39 oppføringer, mens han i Reidar Djupedals utgave av *Dølen* (1970–1973) står oppført 82 ganger.
- 4 Se f.eks. Bull 1958 s. 124–125 og Hauge 1982 s. 396; Vislie 1929 s. 22; Midttun 1960 s. 11 og Vesaas 2018 s. 34, samt Skard 1938 s. 77 og Haarberg 1985 s. 154. Jeg gjør ellers oppmerksom på at det både her, og i det følgende vises til de utvidede andreutgavene av henholdsvis Vislies og Vesaas' Vinje-biografier.
- 5 Jf. Bull 1958 s. 120; Haarberg 1985 s. 78 og Vesaas 2018 s. 64.
- 6 Hvorvidt Vinjes *Ferdaminni* skal leses selvbiografisk, kan diskuteres. At det er tradisjon for å gjøre det, kan derimot fastslås: «I tillegg til selvbiografien er *Ferdaminn* utvilsomt den av alle Vinjes tekster som gjennom dramatiseringsgrepet bringer fylldigst informasjon om avsendersubjektet», skriver Jon Haarberg i *Vinje på vrangen* (1985), og legger til at «[n]år dette automatisk ble identifisert med den biografiske Vinje, ble de to bøkene fra kroningsreisen i 1860 en viktig og mye brukt kilde til forståelse av forfatterens personlighet» (Haarberg 1985 s. 84).

- 7 Se f.eks. *Dølen* 17/1858.
- 8 Jf. Vesaas 2018 s. 254: «Det er i forteljinga om hendingane i Trondheim at Vinje lanserer omgrepet tvisynet, som i ettertid er blitt nytta som ein merkelapp på han sjølv».
- 9 Jf. Skard 1993; Sørbo 2017 s. 41 og Vesaas 2018 s. 254f.
- 10 Jf. Vesaas 2018 s. 318. Se også Vinjes selvbiografi fra 1861, hvor han eksplisitt – om enn ironisk – adresserer sin «kommende Storhed» (Vinje 2018 s. 419).
- 11 Selvbiografien fra 1862 er, i likhet med Holbergs *Levnedsbrev*, angivelig «diktert til en Ven» (Grepstad 2018 s. 430).
- 12 Jf. Vinje i *Dølen* 28/1866: «Det er berre tretten Stjerner, trur eg, paa Himilen af første Rangen, og i Verdens Historie er knapt fleire. Holberg er ein, og det den einaste i vaart Bokrike. Ein Mann af første Rangen maa skapa ei ny Tid, so Folk sidan liksom reikna Aarstalet fraa honom, liksom den Dansk-Norske Literaturen har gjort det fraa Holberg» (Vinje 1971 s. 209).
- 13 Vinje i *Christiania-Posten* 27.01.1854.
- 14 Se f.eks. Vinjes programartikkel i første utgave av *Dølen* 10.10.1858; jf. Haarberg 1982 og Vesaas 2018 s. 178–179: «Dølen var Vinje, og Vinje var Dølen» (en formulering Vesaas for øvrig deler med litteraturhistoriker Henrik Jæger, jf. Jæger 1896 s. 536).
- 15 I kraft av sin innsats, fremheves Olav Aasmundsson – eller Olav Plassen, som han også kaltes – som et sammensatt menneske: Dels som en sjeldent opplyst husmann og (etter Vinjes egne ord) «ein langt større Philosoph en baade vaare philosophiske Professorer; for hadde han leset nokot mindre, so hadde han til Vederlag somyket betre Hovud» (Vinje 1972 s. 203a; jf. Midttun 1960 s. 9 og Vesaas 2018 s. 27–28). Og dels som et utskudd og en bygdeoriginal, eller med litteraturhistoriker Henrik Jæger, «et af disse forulykkede bygdegenier, hvis begavelse aldrig faar anledning til udvikling, og som derfor forkrøbles og bliver uglest af omgivelserne» (Jæger 1896 s. 522–523). I forlengelse av sin egen skjebne, skal Olav ha lagt til rette for at barna skulle ha bedre framtidsutsikter (jf. Bull 1958 s. 124 og Vesaas 2018 s. 26–37). Det var heller

- ikke bare Aasmund som satte pris på bøkene faren hadde skaffet; «[Søstera] Margit var like oppglødd for Holberg som broren, ho tok komediane med seg på støylen og kunne liggje inne i selet på regnversdagane og humre over Erasmus og Pernille» (Vesaas 2018, 43). Å titulere Vinjes far «husmann» er for øvrig en forenkling; han eide riktignok ikke plassen han selv hadde ryddet, men slapp likevel å gjøre pliktarbeid for eieren, Knut Vinje. Det eneste Olav måtte betale, var en årlig leieavgift (jf. Vesaas 2018 s. 25).
- 16 Jf. Francis Bulls omtale av Holberg som «vor litteraturs store og ensomme geni» (Bull 1916 s. 1).
  - 17 Jf. Handagard 1927; Moi 2016a; Moi 2016b og Vesaas 2018 s. 412ff.
  - 18 Se f.eks. Kristofer Uppdals avdeling «Håloygske sonettar» i *Altarelden* (1920), eller Olav H. Hauges dikt om dikterne Gerard de Nerval, Georg Trakl og William Blake i *Spør vinden* (1971).
  - 19 Se f.eks. Jæger 1896 s. 537; Elster 1924 s. 329; Bull 1958 s. 125–127; Hauge 1982 s. 396; Beyer & Beyer 1996 s. 174–175 og Sørbo 2017 s. 40ff.
  - 20 Jf. Meldahl 1983 s. 232ff og Meldahl 1983 s. 241ff. Se også Bull 1916.
  - 21 Jf. Meldahls kap. VII, omhandlende blant annet Bulls og Paasches bidrag i *Norsk Litteraturhistorie I–VI*, i studien *Om litteraturhistorieskriving* (1983) (Meldahl 1983 s. 232ff). Forhandlingen om den norske romantikken reflekteres ellers i viktige litteraturhistoriske bidrag, fra Aarnes' og Aarseths respektive kapitler i *Norsk litteratur i tusen år. Teksthistoriske linjer* (1994), til Erik Bjerck Hagens *Norsk litteratur 1830–1875. Romantikk, realisme, modernisme* (2019).
  - 22 «Den fremherskende retoriske modus er jamt over beretning; anekdotefrekvensen er høy», skriver Haarberg oppsummerende om Vinje-litteraturen, til forskjell fra Skard (Haarberg 1985 s. 17); jf. Bjerck Hagens treffende påpekning av den «festtalemodus» som preger Vinje-resepsjonen i andre halvdel av 1900-tallet (Bjerck Hagen 2019 s. 505ff).
  - 23 Skard legger for øvrig snart også til at «[d]å Vinje seinare les

- Wessel og Selskabs-diktarane, er det berre ei stadfesting på den norske lina som han alt lenge har vore knytt til».
- 24 «Byfolk og slike, som ikki kjenna nokot til Gardsbruk, tru tidt, at det er ei slik Sæla og so sjølvstandande og fritt å vera Landmann [bonde]. Dette kjem no mest af Faakunna til Landlivet, og so kjem det no ogso af den gamle Hyttepoesien [...] Ja sjøelve Wergeland hekk so i denne Villa og kjende so litit til Livet, at han ynskte seg ein Halmhatt og ei Graakuffe og ei Hytte inn med ei Aa» (Vinje 1973 s. 41).

Litteratur

- Akselberg, G. (2018). «Språk og litteratur hand i hand». *Språknytt*, 3, s. 26–30.
- Beyer, H. og E. (1996). *Norsk Litteraturhistorie*. 5. utg. Oslo: Aschehoug.
- Bjerck Hagen, E. (2019). *Norsk litteratur 1830–1875. Romantikk, realisme, modernisme*. Oslo: Dreyer.
- Bull, F., Amundsen, L. og Skard, S. (1938). «A. O. Vinje og antikken. Innlegg ved Sigmund Skards doktordisputas». *Edda*, s. 510–541.
- Bull, F. (1916). *Fra Holberg til Nordal Brun. Studier til norsk aands-historie*. Kristiania: Aschehoug.
- Bull, F. (1958). *Norges Litteratur. Fra februarrevolusjonen til første verdenskrig*, fjerde bind i *Norsk litteraturhistorie*. Red. F. Bull, F. Paasche, A.H. Winsnes & P. Houm (red.). Ny utg. Oslo: Aschehoug.
- Dale, A. R. (2018). «200-årsjubileum: Med tvisyn på Vinje». *Forskningsmagasinet Apollon*.
- Tilgjengelig fra: https://www.apollon.uio.no/artikler/2018/3_vinje.html (Hentet 27. oktober 2019).
- Dietrichson, L. (1869). *Omrids af den norske Poesis Historie II*. København: Gyldendalske Boghandel.

- Elster, K. (1924). *Illustrert Norsk Litteraturhistorie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Farsethås, A. (2008). «'... me ser med eitt augnekast liksom retta og vranga på livsens vev'. Om *Ferdaminni fraa Sumaren 1860*». I: Sæterbakken, S. og Larsen, J. K. (red.). *Norsk litterær kanon*. Oslo: Cappelen Damm.
- Fet, J. (1995). *Lesande bønder. Litterær kultur i norske allmugesamfunn før 1840*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grepstad, O. (2018). «Å lese og forstå A. O. Vinje». I: *Vinje-bibliografien. Skrifter av og om Aasmund Olavsson Vinje 1843–2016*. Ørsta: Nynorsk kultursentrum.
- Hagen, E. B. (2019). *Norsk litteratur 1830–1875. Romantikk, realisme, modernisme*. Oslo: Dreyer.
- Handagard, I. (1927). «Vinje som erotisk dikter». *Drammens Tidende* 14. september.
- Hansen, H. O. (1862). *Den norske Literatur fra 1814 indtil vore Dage*. Kjøbenhavn: Fr. Wøldike.
- Hauge, I. (1982). «Poetisk realisme og nasjonalromantikk». I: Beyer, E. (red.). *Norges litteraturhistorie, bind 2: Fra Wergeland til Vinje*. Cappelen Damm. Oslo.
- Holberg, L. (1719–1720). *Peder Paars*. Tilgjengelig fra: www.holbergsskrifter.no (Hentet 31. oktober 2019).
- Holberg, L. (1721). *Democritus og Heraclitus*. Tilgjengelig fra: www.holbergsskrifter.no (Hentet 3. november 2019).
- Holberg, L. (1725). *Ulysses von Ithacia*. Tilgjengelig fra: www.holbergsskrifter.no (Hentet 15. november 2019).
- Holberg, L. (1728). *Første Levnedsbrev* (Overs. Ole Thomasen). Tilgjengelig fra: www.holbergsskrifter.no (Hentet 30. oktober 2019).
- Holberg, L. (1729). *Dannemarks og Norges Beskrivelse*. Tilgjengelig fra: www.holbergsskrifter.no (Hentet 3. november 2019).
- Holberg, L. (1744). «Libr. 1, Epigramm. 171». I: *Moralske Tanker*.

- Tilgjengelig fra: www.holbergsskrifter.no (Hentet 3. oktober 2019).
- Haarberg, J. (1982). «Dølen og Mr. Spectator. Essayisten som sjølvbiograf». *Syn og Segn* 1982, s. 344–350.
- Haarberg, J. (1985). *Vinje på vrangen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jæger, H. (1896). *Illustreret Norsk Literaturhistorie*. Kristiania: Hjalmar Biglers Forlag.
- Langåker, S. O. B. (2018). «Skirbekk – Vinje er hyperaktuell». Tilgjengelig fra: <https://framtida.no/2018/04/05/vinje-er-hyper-aktuell> (Hentet 27. oktober 2019).
- Meldahl, P. (1983). «Kapittel VII: Det 20. århundrets litteraturhistoriografiske kanon. Om Bull/Paasche/Winsnes/Houm: *Norsk litteraturhistorie I–VI*». I: Kittang, A., Meldahl, P. og Skei, H. H. (red.). *Om litteraturhistorieskriving. Perspektiv på litteraturhistoriografiens vilkår og utvikling i europeisk og norsk samanheng*. Bergen: Alvheim & Eide.
- Midttun, O. (1954). «Holberg og Vinje». *Verdens Gang*, 27. januar.
- Midttun, O. (1960). *A. O. Vinje*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Moi, T. (2016). *Toril Moi leser A. O. Vinje*. Oslo: Nasjonalbiblioteket.
- Moi, T. (2016a). «Den kåte Vinje». *Morgenbladet*, 23. desember.
- Moi, T. (2016b). «Den erotiske Vinje». *Dag og Tid*, 30. desember.
- Skard, S. (1938). *Vinje og antikken*. Oslo: Det Norske Videnskaps Akademi.
- Skard, S. (1993). «A.O. Vinjes karakter». I: Langslet, L. R. og Rydne, J. H. (red.). *Villmann, vismann og veiviser*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag.
- Skei, H. H. (1983). «Aasmund Olavsson Vinje og litteraturhistoria». I: Kittang, A., Meldahl, P. og Skei, H. H. (red.). *Om litteraturhistorieskriving. Perspektiv på litteraturhistoriografiens vilkår og utvikling i europeisk og norsk samanheng*. Bergen: Alvheim & Eide.

- Sørbo, J. I. (2017). *Nynorsk litteraturhistorie*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Undheim, I. H. (2019). *Historie og komedie. Litterære strukturer og strategier i Holbergs rikshistoriografi*. Doktoravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Vesaas, O. (2018). *A.O. Vinje. Ein tankens hærman*. Oslo: Cappelen Damm.
- Vinje, A.O. (1851). «Holbergs politiske kannestøypar; pressekommentar».
- Korrespondentbrev til Drammens Tidende 1851–1859*. Tilgjengelig fra: <https://www.bokselskap.no/boker/korrespondentbrev/dt1851#dt12> (Hentet 1. november 2019).
- Vinje, A.O. (1855). «Aasens Ervingen på Det norske teatret». *Korrespondentbrev til Drammens Tidende 1851–1859*. Tilgjengelig fra: <https://www.bokselskap.no/boker/korrespondentbrev/dt1855#dt100> (Hentet 27. oktober 2019).
- Vinje, A.O. (1921). *Staalet*. I: Midttun, O. (red.). *Skrifter i Samling*: V. Kristiania: J. W. Cappelens Forlag.
- Vinje, A.O. (1969). «Brev til Aanund Gøytil». I: Midttun, O. (red.). *A.O. Vinje: Brev*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Vinje, A.O. (1970). [Programartikkel]. *Dølen. Eit Vikublad*, I. Aarg. No. 1. Utg. ved Reidar Djupedal. Oslo: Noregs Boklag, s. 1-2.
- Vinje, A.O. (1971). «Engelskmannen Addison». *Dølen. Eit Vikublad*, IV. Aarg. No. 19. Utg. ved Reidar Djupedal. Oslo: Noregs Boklag, s. 176.
- Vinje, A.O. (1972). «Bergen». *Dølen. Eit Vikublad*, VI. Aarg. No. 51. Utg. ved Reidar Djupedal. Oslo: Noregs Boklag, s. 202-203.
- Vinje, A.O. (1973). *Ferdaminni fraa Sumaren 1860*. Utg. ved Reidar Djupedal. Oslo: Noregs Boklag.
- Vinje, A.O. (2018a). «Selvbiografi». I: Grepstad, O. (red.). *Vinje-bibliografien. Skrifter av og om Aasmund Olavsson Vinje 1843–2016*. Ørsta: Nynorsk kultursentrum.

- Vinje, A.O. (2018b). «Kort Oversigt over mit Liv». I: Grepstad, O. (red.). *Vinje-bibliografien. Skrifter av og om Aasmund Olavsson Vinje 1843–2016*. Ørsta: Nynorsk kultursentrum.
- Vislie, V. (1929). *Åsmund Vinje. Liv og diktning*. Oslo: Olaf Norlis Forlag.